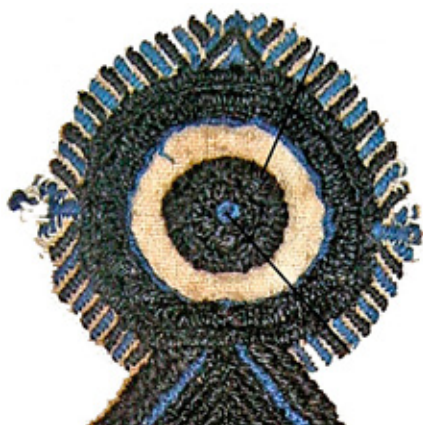

Јасминка РИСТОВСКА ПИЛИЧКОВА

ТОЧКЕСТИТЕ ЕЛЕМЕНТИ И НИВНИОТ НЕБЕСЕН КАРАКТЕР - НИЗ ПРИМЕРИ ОД МАКЕДОНСКАТА ТЕКСТИЛНА ОРНАМЕНТИКА

Клучни зборови: точкести елементи, небесен карактер, македонска текстилна орнаментика, *кукли*, *месечина*, соларни мотиви, космогониски аспекти.

Апстаракт: Во македонската традиционална текстила уметност точката најчесто ја среќаваме како составен елемент на некои мотиви или поразвиени композициски целини, и тоа како придружен елемент, кој го дефинира небесниот, најчесто соларен карактер на кружните, спиралните и други слични мотиви, но и како еден од симболите на плодноста во најзината зачеточна фаза. Од увидот на приложените материјали сосема е логично посочените кружни и точкести мотиви да ги толкуваме како симболи со небесен карактер, а антропоморфните елементи (*кукла*, *сокај* и сл.), како демиурзи поврзани со настанокот на светот и божественото начело во целост. Одредени паралели со овој иконографски модел пронаоѓаме и во древните култури развивани ширум светот, што говори во прилог на нивниот универзален астрален, но и космогониски карактер.

Точката претставува наједноставна геометричка форма, која самата по себе малку значи, но при нејзино повторување дава впечатлив декоративен ефект, кој успешно се користел во целокупниот тек на уметноста, започнувајќи од праисториските цртежи, па се до денес.¹ Во многу традиционални култури, ликовно-морфолошките аспекти на точката се определуваат во контекст на остана-

тие придружни елементи во композицијата, кои и го определуваат нејзиниот семиолошки карактер. Во тој контекст, таа најчесто се јавува како астрален - небесен симбол што ги определува горните - небесни зони во композицијата, но и како симбол на зачетокот и плодноста, манифестирана преку симболиката на зрното т.е. семето, кои најчесто ги детерминираат долните зони, поврзани со земјата и нејзината хтоничност. Овие симболички и семиолошки аспекти на точката ги среќаваме и во македонската традиционална текстилна орнаментика, каде што во зависност од регионот може да доминираат едните или другите нејзни аспекти, со одредени специфички карактеристични за одреден регион т.е. вез.

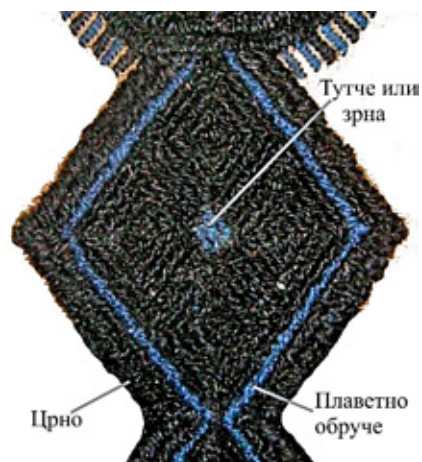
Во народната уметност на балканските народи точката најчесто ја среќаваме како составен елемент на некои мотиви (ромб, кругови, розети и сл.) или поразвиени композициски целини. Во најголемиот број примери, таа се јавува како придружен елемент, за да го дефинира небесниот, најчесто соларен карактер на кружните, спиралните и други слични мотиви, најчесто како интегрален дел на кружните соларни симболи, но и како еден од симболите на плодноста во најзината зачеточна фаза. Во посочениот труд подетално ќе се задржиме на нејзиниот небесен карактер, како симбол што ги дефинира горните небесни зони.

Едно од можните толкувања на значењето на кругот со точка во центарот е дека тој се јавува како симбол на Сонцето, Месечината или воопшто небеските тела во нивната статична, примодијална состојба. Кругот, пак, околу кој наместо зраци се поставени низи од точки, кругови со реси, спирали или сл. најчесто се толкува како симбол што го манифестира нивниот активен аспект, при што, во одредени случаи, точката ја има функцијата да го детерминира свездениот карактер на кругот во неговата пасивна, односно активна форма или пак

¹ Како ликовен елемент, точката е особено присутна во некои традиционални култури како што е онаа на аборидините во Австралија, или некои автохтони култури од Северна Америка, Африка и др. Во комбинација со други декоративни елементи, таа е особено застапена во уметничките предмети на Сасанидскиот период од иранската цивилизација (3-7 век) и во предметите од период Тан, во рамките на кинеската цивилизација (7-10 век). Види: Henry de Morant, *Historie des arts décoratifs des origines à nos jours*, Paris, 1970. превод на руски јазик: Москва, Искусство, 1982, 13.

1. Мотив месечина од долница на невестинска кошула – црногорка, с. Бразда, Скопска Црна Гора, АИФ инв. бр. 179, текстил

2. Мотив китка со црно, тутче и плаветно обраче од долница на невестинска кошула – црногорка, с. Бразда, Скопска Црна Гора, АИФ инв. бр. 179, текстил

некои нивни аспекти, интегрален дел на поразвиените слики или композиции.

Семиотиката на точката како космички центар – *омфалос*, може да ја проследиме и во македонската везбена орнаментика каде што кружните и точкестите елементи често се јавуваат во контекст на некои посложени композиции или мотиви со можен космолошки карактер (Сонце, Месечина и др.). -Таква е појавата на кружните мотиви со точка во центарот, како составен елемент на везот на долницата кај женските кошули од регионот на Скопска Црна Гора и Скопско (с. Кучково) - *ретко мешано, густо мешано, цуџки, коџа, невестинската крстови, црнетица* итн. Во орнаментиката на посочените кошули како доминантен елемент се јавува кружниот мотив со концентрични кругови и точка во центарот т.н. *коло, коџе* или *месечина*. Во орнаментиката на женските кошули од овие региони, посочените кружни мотиви се оформени од неколку кружни појаси со централен кружен елемент (*топче – црно топче*), изведени со црна боја во техниката на везење наречена *пунето* и *подлачно*, поради што овие елементи се општо именувани како *црно*. За разлика од нив, внатрешниот дел на првиот кружен појас и центарот на кругот (*тутче*) се акцентирани со вез во сина (*модра*) боја. Кај некој везови, надворешниот дел на мотивот *коло* дополнително е оформен со вез *рес* во сина и црна боја (*густница* или *змиџа*) или пак во вид на кружен појас од испрекинати линии (*реснеж* или *рес*), асоцијација на ситни зрачести мотиви. Овој елемент е застапен во орнаментиката на моминската кошула *со еден прут*, каде што кружниот мотив *коло* се нарекува и *црно*, бидејќи е целосно изведен во црна волна.²

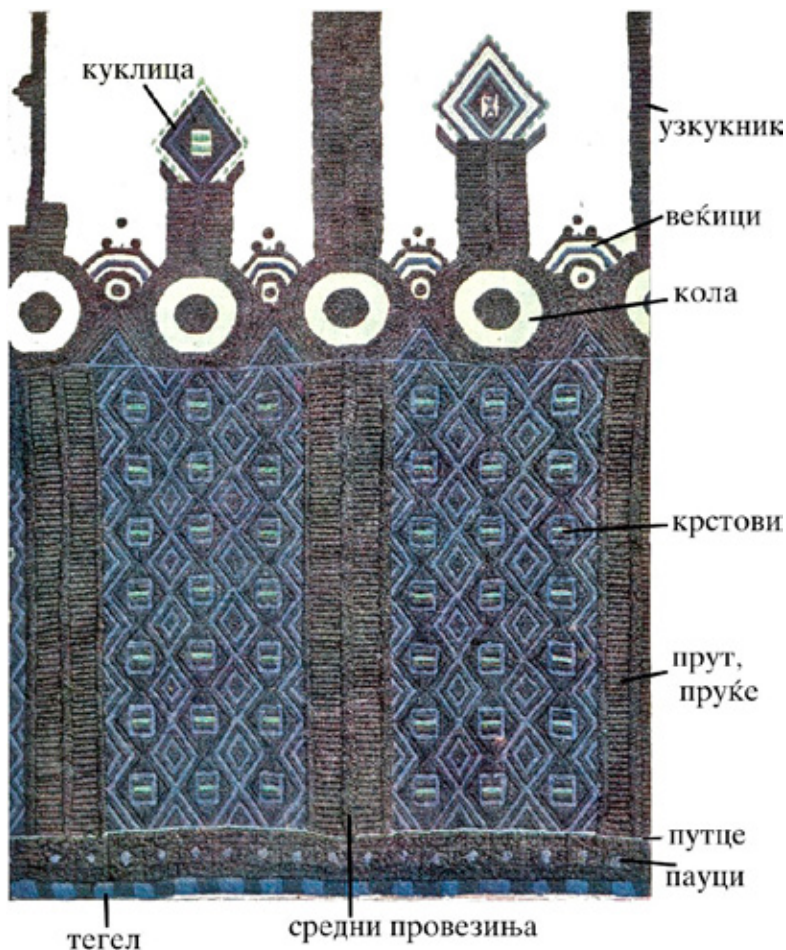
² Според информаторките од с. Горање. Теренски

Кружниот мотив, наречен *месечина*, е еден од доминантните мотиви, дел од орнаментиката на венчалната кошула *црнетица* од с. Бразда, Скопско.³ Мотивот е поставен во горниот дел на вертикалните елементи, составени од низи на ромбовидни мотиви (*китки*), со кои е оформен задниот дел од везот на долницата на оваа кошула. Централната сина точка на мотивот *месечина*, именувана како *тутче* е поставена во црн круг (*црно топче*), на бела заднина, околу кого се протега уште еден кружен појас во сина и црна боја. Надворешниот дел од овој мотив е оформен со ситни зрачести елементи (*змиџа* или *густница*), кои го формираат кружниот појас т.н. *рес*,⁴ странично оформен со мотиви во форма на стилизирана тролисна гранка, и еден триаголен елемент поставен во горниот централен дел. Иконографијата на овие мотиви (триаголникот и *ветките*), укажува на можноста тие да го симболизираат надворешното земно пространство (триаголникот како симбол на планината) и нејзината вегетација (двете странични *ветки*). Следствено, средишниот (бел) кружен појас, би можел да го означува средишното ниво или лиминалното пространство, а внатрешниот црн круг (*црно топче*) со сина точка (*тутче*) - центарот од кој се раѓа животот. Долниот дел од композицијата е составен од четириаголно поделени концентрични ромбовидни елементи (*китка*

материјал собран на 20.09.1956, во с. Горање, Скопска Црна Гора од А. Крстева. АИФ папка бр.45, рег.бр. 337.

³ Мотив од орнаментиката на венчалната кошула *црнетица* од с. Бразда (постар тип). АИФ инв. бр.179, текстил

⁴ Податоци за посочениот вез *месечина со китка* се добиени од теренскиот материјал собран на 29-30.11.1951, од с. Бразда, Скопска Црна Гора. АИФ папка бр.45, рег.бр. 179.

кошула "Крстови", с. Бразда, Скопска Црна Гора

3. Вез од долница на женска невестинската кошула крстови, с. Бразда, Скопска Црна Гора. Мотиви: куклица, веѓици, кола, крстови, путџе, пауџи, и везбените елементи: прут, прукџе, тегел, средни превези.

и поврат на китка) кои се целосно оформени во црн вез (*црно*), чиј централен дел е акцентиран со точкест елемент во сина боја (*зрна*).⁵ Појавата на овие елементи (ромб и точка⁶), во контекст на кружниот мотив *месечина* ја насочува нивната семиотичка содржина како симболи кои можеле да ја изразуваат идејата на женската плодност. При анализата на овој мотив, посебно значење има неговата терминологија која индиректно укажува на неговото некогашно значење. Тука ги имаме предвид релациите поврзани со Месечината која во многу култури и религиско-митолошки системи се јавува како универзален симбол на цикличното време, вечноста и непрестајната обнова, а воедно и како еден од пофреквентните симболи на древ-

⁵ Теренски материјал собран на 29-30.11.1957, од М. Антонова, с. Бразда, Скопска Црна Гора. АИФ папка бр. 45, рег.бр. 55.

⁶ Подетална анализа за симболиката на вертикалниот ромб како идеограм на женската вулва т.е. обработената земја и зрното како симбол на зачеток т.е. семе, види во понатамошниот текст.

ните женски божици на плодноста. Во корелација со Сонцето, го симболизираат светиот брак (*hierо gamos*) меѓу небото и земјата,⁷ кои во многу теогонии и митски системи го изразува партнерскиот, брачен однос меѓу врховните машки и женски божества (Зевс и Хера и др.)

Кружните мотиви именуваани како *кола* ги среќаваме и во орнаментиката на невестинската кошула *крстови* од истото село, поставени во горниот дел - над релјефниот вез *крстови*, оформен од правоаголни, и вертикални - цик-цак и ромбовидни мотиви во сина и зелена боја, изведени во техниката *на крстице*.⁸

Мотивите *кола* се оформени од неколку концентрични кругови во црна боја на бела основа (застапена со бојата на самото платно), со кружен елемент во центарот, дополнет со концентрични полукружни елементи (*веѓици*). Во горниот дел на везот се поставени три точкести елементи, како можна асоцијација на сферичното трипартитно сакрално пространство. Може да се претпостави дека ваквата тројна поделеност на небото, акцентирана со трите точкести елементи поставени во триаголна форма, ја рефлектирала трифункционалната теологија, карактеристична за древните индоевропски митско-религиски системи.⁹

Над овој орнаментален фриз, во горниот дел (над мотивот *кола*), везот завршува со ромбовидните мотиви (*куклици*), кои терминологски и семантички се надоврзуваат на симболиката на антропоморфните мотиви *кукли* (од типот родилки), застапени во орнаментиката на женските кошули од Скопска Блатија и Скопско.

Во поинаква композициска структура се организирани и кружните (елипсоидни) мотиви *кола*, застапени во везот на долницата од женските кошули од истиот регион (*ретко мешано* и *густо мешано*), за кои сметаме дека носеле слична содржина во која било повторно аспектирано не-

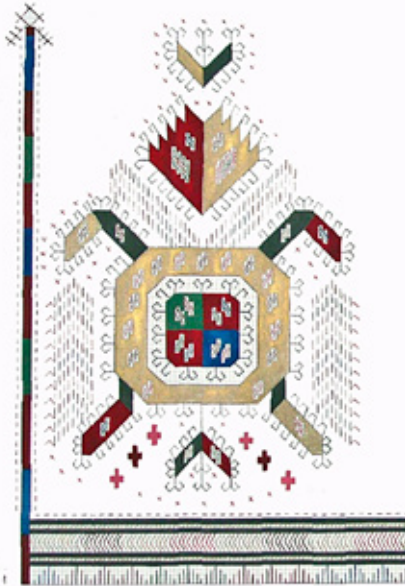
⁷ Dz. K Kupfer, Plustorovana enciklopedija tradicionalnih simbola, Beograd, 1986, 104 -105.

⁸ Кошула *крстови*. Теренски материјал собран на 25.2.1955, од А. Крстева, с. Бразда, Скопска Црна Гора. АИФ папка бр.45, рег.бр. 61.

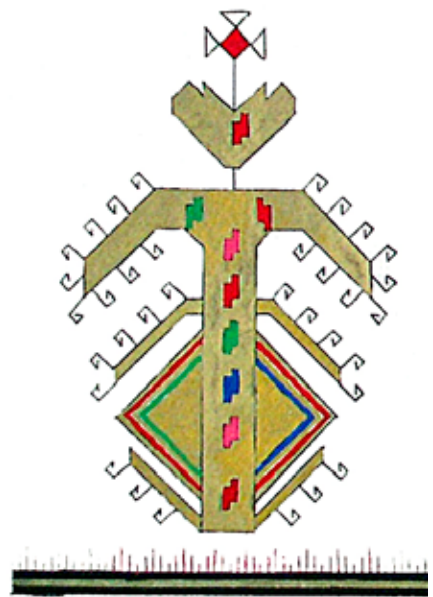
⁹ Види: Ж. Дюмезил, Верховные боги индоевропейцев, АНСССР, Наука, Москва, 1986, 16 -18.

4. Мотив голема кукла, од долница на женска голема кошула, с. Црешево, Скопско, изработена околу 1886 год. АИФ инв. бр. 246, цртежи

5. Мотив кукла, од долница на женска кошула, с. Сопиште, Скопско, АИФ инв. бр. 244, цртежи

6. Мотив кукла, од долница на женска долноселска кошула, с. Кучково, Скопско, АИФ, инв. бр. 311, цртежи

беското (можеби лунарно) значење на кругот во сооднос на плодноста и трипартитната теогонија.

Имајќи ја предвид симболиката на посочените мотиви поврзани со плодноста, сметаме дека појавата на кружниот мотив *кола* се надоврзува со сличните на него мотиви (именувани како *месечина*), изразувајќи ја врската со кружното - циклично движење и менување на ова небеско тело и плодноносните циклуси. На оваа констатација упатува не само наведената терминологија и колорит (црн вез со сини тонови на бела заднина), туку и нивната семиотика, поврзана пред се со женската плодноста. Тука ги имаме предвид ромбовидните мотиви, како симболи на женската плодноста (вулва) и земјата (решеткаст ромб со точки во средината),¹⁰ како и цик-цак елементите во сина боја како симболи на *родовата* вода, но и самата

¹⁰ За симболиката на ромбовидните мотиви види: А.К. Амброз, О символике русской крестьянской вышивки архаического типа, Советская археология, 1, Москва, 1966, 61-76; А.К. Амброз, Раннеземледельческий культовый символ („ромб с крючками“), Советская археология, № 3, Москва, 1965, 14-27; Б.А. Рыбаков, Язычество древних Славян, Наука, Москва, 1981, 41-52; 86-94, 178-182; 241-246, 517; Б. А. Рыбаков, Космогония и мифология земледельцев энеолита, Советская Археология, No. 1, Москва, 1965, 28 – 36; Н. Чаусидис, Космологички ..., том 1, 99; J. Chevalier, A. Gheerbrant, Rjecnik..., 565-566; Dz.K. Kuper, Pustrirovana..., 145; J. Ристовска Пиличкова, Македонската традиционална текстилна орнаментика – класификација, типологија и семиотика на ликовни-

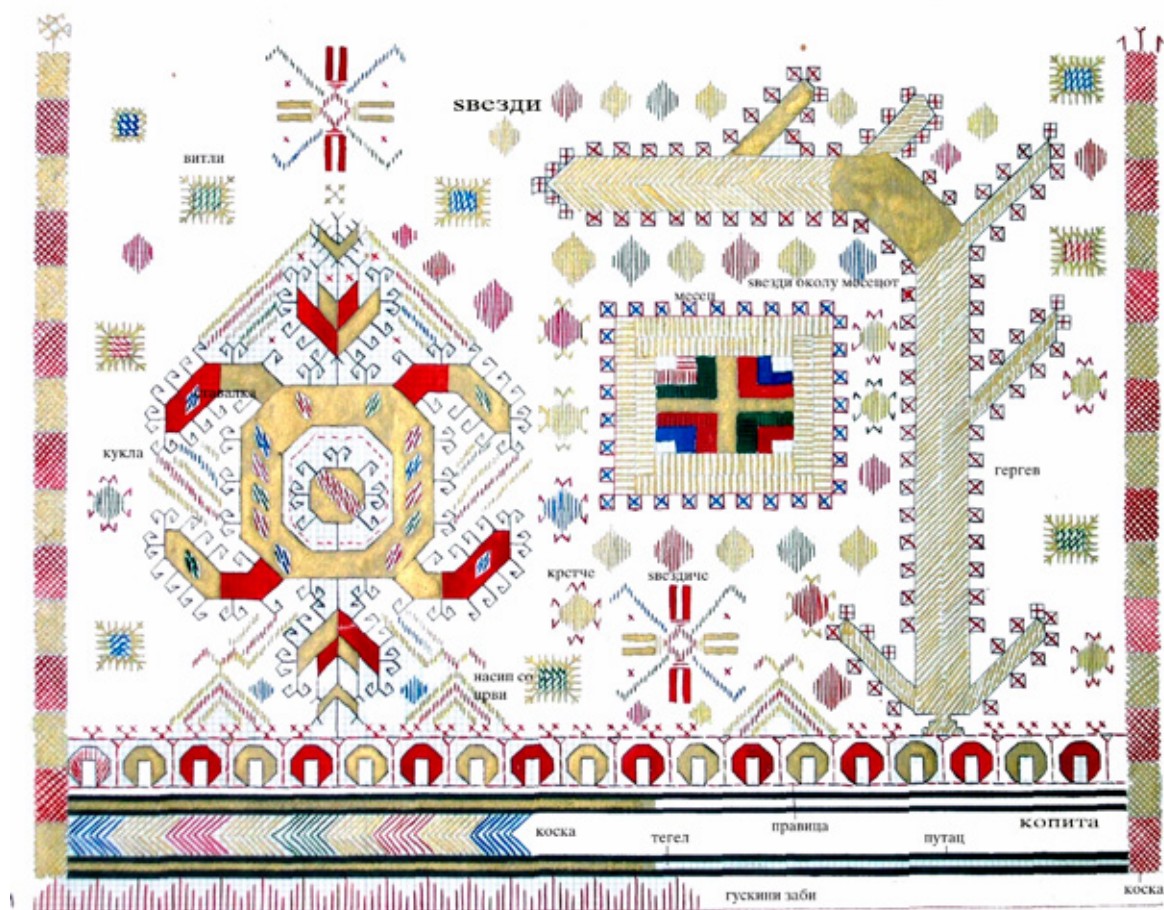
терминологија која се поврзува со месецот, кој во многу митолошки системи и религии се асоцира со женското начело. Во тој контекст, геометриските мотиви *кукли* би биле сродни на аналогните мотиви на родилката (застапени во везовите од Скопско, Скопска Блатија и Мариово) и тоа како симболи на вегетабилната плодноста изедначена со онаа на жената.

Семиотиката на точката како небески симбол можеби највпечатливо е изразена во везот на долницата на невестинската кошула *ѓергевлија*, од регионот на Скопска Блатија.¹¹ Кружните мотиви, именувани како *свезди* и *крстче* се дел од сложената композиција во чиј централен дел се јавува антропоморфната фигура во родилна поза (*кукла* или *сокај*, т.е. *сокајче*). Просторот околу неа е исполнет со неколку вида кружни и квадратни елементи поставени во рамка, околу двојниот мотив, во форма на буквата „Г“ (*ѓергев* или *кривале*). Изведен е во златно-жолта боја (срма) и тоа можеби поради асоцијацијата со „небесните порти“, т.е. премиот кон сакрализираното, небесно пространство.

За разлика од *свездите*, мотивите *крстчиња*, од надворешната страна се оформени во вид на црвени кукасти елементи поставени крстовидно, во колорит на жолта (срма), црвена, сина или

те елементи, докторска дисертација, одбранета во 2012 г., при ИФ „Марко Цепенков“, Скопје, 160-184.

¹¹ Вез на невестинска кошула *ѓергевлија*, Скопска Блатија АИФ инв.бр. 24, цртежи.

7. Вез од долница на женска кошула *ѓерѓевлија*, Скопска Блатија. Мотиви: чешли, *ѓерѓев* или *кривале*, *сокајче* или *сокај*, *месец*, *куки*, *свезди*, *витли*, *насии*, *рибина коска*, *копита*, *гускини заби*.

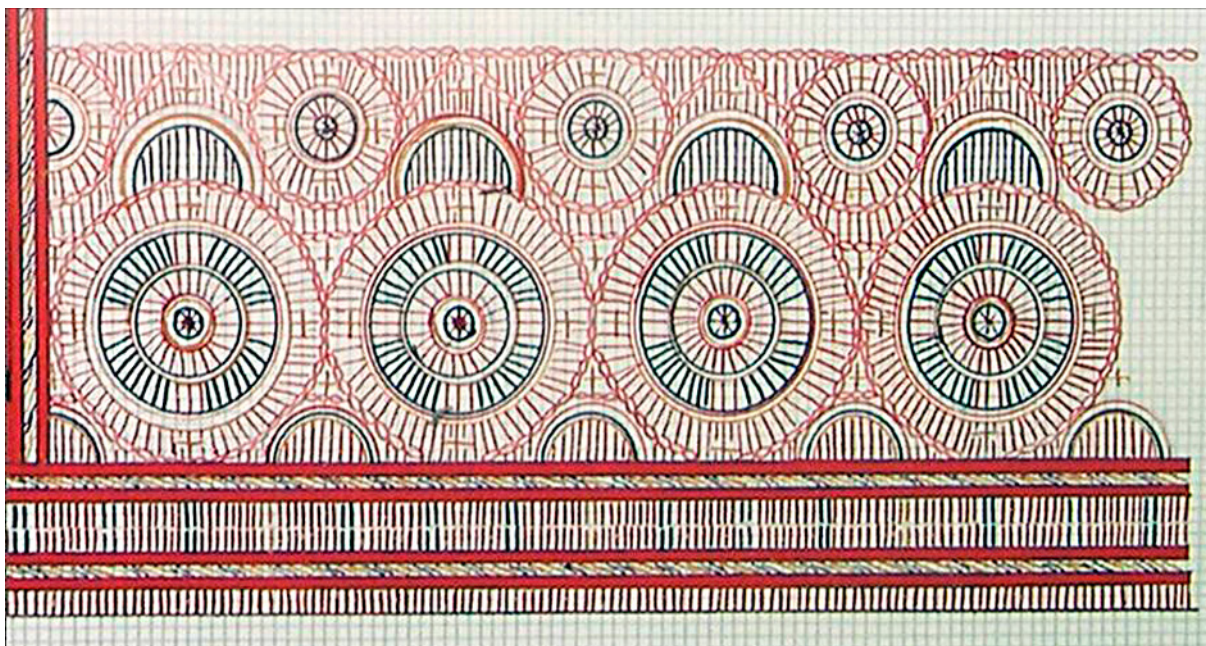
зелена боја, кои наизменично се повторуваат. Уште една од спецификите на овој вез се квадратните мотиви (*месечина*, *месечина на облоз*, *вител*, *свездиче*) кои, иако не ја запазуваат кружната форма на небесните тела, сепак според својот назив упатуваат на врска со нив. Во таа насока ќе го наведеме квадратниот мотив *витли*, оформен од лачни зрачести елементи изведени околу него во жолта боја (срма), која го потенцира неговиот небески т.е. астрален карактер. Со посложена структура се одликуваат четириаголните мотиви *месечина* и *месечина на облоз* оформени отстрана, со ситни квадратни елементи и „X“ мотив (*облоз*) поставен во централниот дел. Средишниот појас на мотивот *месечина* е целосно оформен во жолта боја (срма), со крст во центарот и неколку странични појаси во црвена, сина и зелена боја. Со слична структура е и мотивот *месечина на облоз*, кој дополнително е декориран со ситни монистрени украси тнр. *л`ски*, поставени на аглите и во центарот. За разлика од нив, мотивот *свездиче*, односно *куки* или *чешли* во основа имаат крстовидна форма, со попречни „X“ - краци кои се спојуваат во ромбовидниот центар, исполнет со ситни точкести елемент во средишниот дел, кои воедно формираат околу него замислен кружен појас. Су-

дејќи според својата иконографија, сметаме дека посочениот мотив имал некакви релации со древните свастични знаци кои вообичаено се толкуваат како соларни симболи во кои се аспектирани и елементите на плодноста (небесната и земската). Во прилог на ваквиот став говори и нивната поставеност во долниот дел (долната зона) на композицијата, околу сликата на родилка, изразувајќи ги со тоа блиските корелации и врски со неа.

Појавата на мотивот *месечина* во овој вез во квадратна форма, је среќаваме и во некои други везови, најчесто дел од орнаментиката на женската носија од западна Македонија и тоа речиси подеднакво кај Македонците со православна, но и муслиманска конфесионалност, што упатува на можноста дека станува збор за древен мотив, застапен во традиционалната култура на населението од овие простори уште пред прифаќањето на овие две монотеистички религиски матрици.

Соларните аспекти на кружните мотиви

Освен како симболи на Месечината, кружните мотиви може да се јават и како манифестација на Сонцето и неговото движење по небото. Оваа симболика можеби највпечатливо е изразена на

8. Вез од женска кошула шутите – писана, с. Витолиште, Мариово. АИФ инв. бр. 1564 цртежи

везот од околните зони (меѓу бојовите) од женската кошула *шутите* - писана од Витолишта (Мариово),¹² каде што доминираат кружните и полукружните мотиви *колца*. Посочените мотиви се поставени во три појаси, еден над друг (за да бидат ујдурма),¹³ создавајќи притоа визуелна асоцијација на движењето на кружните (можеби соларни) тркала. Везот е оформен од низа поголеми и помали мотиви *колца*, на кои во горниот дел му се *надвезуваат* помали полукружни и кружни мотиви, што придонесува везот на *меѓубојот* да достигне до височина на *бојовите* (колената). За разлика од кружните мотиви специфични за регионот на Скопска Црна Гора, посочениот вез е изработен на памучно платно со волнени и свилени нитки (*коприна* на околното), во техниката *орано*, *п'нето*, *крма*, *п'неш*, *писано*, *влечен метилок* и *одмет*, и тоа во *алова*, *ѓувезна*, црна и жолта боја - кои соодветствуваат со колористичките гами на сонцето.

Соларниот карактер на кружните мотиви *колца*, се насетува и на везот на *околното* од женската кошула *каравилкините* – писана, од истото село,¹⁴ каде што кружните мотиви (поставени

еден до друг во низа од поголеми и помали *колца*) би можеле да се протолкуваат како израз на цикличното движење на Сонцето. Нивниот соларен карактер е нагласен со појавата на ѕвездовитите мотиви (*лево петле* или *машко петле*. Во с. Бешиште (Мариово) тој се применува во *зеечка* (вид цвеќе, односно неговата трансформација - *зајачко*),¹⁵ при што овој термин ја изразува неговата поврзаност со петелот како соларна птица, која го навестува изгревот и залезот на Сонцето. Во овој контекст не е исклучена можноста овој мотив да е поврзан со симболиката на зајакот (на термилошко ниво), како животно кое ги изразува аспектите на машката потентност и плодност.

Во оваа група, како посебна целина се издвојуваат кружните, крстовидно расчленети мотиви, наречени *крвче*, *париче*, *тутче*, *попче* или *вртилоп*, кои најверојатно имале улога на апотропејски знаци, некогаш можеби со небеско или соларно значење. Посочените мотиви се дел од посложените орнаментални композиции, застапени во везовите на женските кошули од Скопска Блатија.

¹² *Околно* и *бој* од женска кошула *шутите*, с. Витолиште, Старо Мариово. Сопственост на Јана Кусобојова, род. 1905, во с. Витолиште. АИФ инв. бр. 1654, цртежи.

¹³ Група информаторки од с. Витолишта, Старо Мариово. Теренски материја собран на 19-28.8.1955 год, од А. Крстева, АИФ папка бр. 30, рег бр. 287.

¹⁴ *Бој* и *околно* од женска кошула т.н. *каравилкините* - писана, с. Витолиште, Старо Мариово, АИФ 1562 цртежи.

¹⁵ Овие мотиви Радовановиќ ги именува како *машко петле*, додека пак во теренските папки од ИФ (АИФ папка бр. 30, рег бр. 287) истите се именувани како *лево петле*. Според А. Крстева терминот *лево* произлегува од техниката на вез *налево*. Види: С. Радовановиќ, Народна ношња у Маријову, Гласник скопског научног друштва, књ. XIV, Скопје, 1935, 165; А. Крстева, Ликовно - естетските карактеристики на мариовската носија, Скопје, 2007, 18-19.

9. Мотиви: крфче, париче, попче, топче и вртипоп од орнаментиката на везовите на женските и машки кошули од Скопска Блатија

Анализа

Иконографската и термилошка анализа на посочените мотиви ја потврдува нивната семантичка функција како небесни елементи - детерминатори на горните небесни зони, односно свезденото пространство. Во многу мотиви и легендите се во функција на дефинирање на космичкиот карактер на антропоморфните „ликови“, често придружени со други видови зооморфни или вегетабилни мотиви.¹⁶ Оттука сметаме дека појавата на небеските т.е. астрални елементи во орнаментиката на македонската женска празнична и невестинска облека (често именувани како *месечина*) се во директна корелација со симболиката на ова небеско тело, како знак кој од најстари времиња се поврзувал со женската плодност и присконските плодотворни води. Во орнаментиката на женските кошули од Скопска Црна Гора таа е застапена во вид на кружен елемент со означен центар, додека пак орнаментиката на невестинската кошула *ѓергевлија*, нејзината појава (во правоаголна форма) е во корелација со фигурата на родилката (*кукла* или *сокај*) која ја застапува **божицата како** создателка и владетелка на космичкиот поредок. Дека станува збор за прастар космогониски модел, во кој овие мотиви се јавуваат како симболи на божественото, творечко начело, потврда ни даваат и неколкуте петроглифи со антропоморфни црти, чија иконографија е слична со мотивот *месечина* од посочениот вез од Скопска Црна Гора. Таков е примерот со антропоморфната фигура од петроглиф пронајдена во Онтарио, Канада, каде што телото во однос на внимателно обработената глава, во вид на зрачесто сонце, е крајно стилизирано.¹⁷ Многу веројатно е дека антропоморфни слики од посочениот петроглиф е претстава на некои врховни небесни т.е. соларни

божества – создатели на светот, поистородени со Сонцето или некое друго слично небесно тело. Оттука, сосема е логично посочените кружни и точкести мотиви да се јавуваат како симболи со небесен карактер, а антропоморфните елементи (*кукла*, *сокај* и сл.), како демиурзи поврзани со настанокот на светот и божественото начело во целост.

Во прилог на ова ќе истакнеме дека во архаичните култури, ликовните претстави на тродимензионалниот модел на небото најчесто биле реализирани кружно (како израз на неговата хоризонтална проекција) и полукружно, т.е. засведено (вертикална проекција).¹⁸ На засведената, а посредно и калотеста форма на небото, најмогу сугерирала полукружната дневна патека на сонцето, аналогна на патеката на Месечината. Во прилог на ваквата, полукружна (заоблена) перцепција на небото бил и божилакот, како и ротацијата на свезденото небо околу Поларната звезда.¹⁹ Кругот (покрај полукругот) ја претставува најчестата слика на небото, сфатено не како арка или свод, туку како купола. Во прилог на ова е размислувањето на Н. Чаусидис кој вели:

..кругот не мора секогаш и децидно да се третира како проекција на тродимензионалните претстави на небото како полусфера т.е. купола, туку како едноставна ликовна претстава и идеограм на кружното небо во не сосема дефиниран просторен контекст.

Во оваа смисла, тој ќе истакне дека кругот вообичаено се толкува како соларен симбол, честопати со нагласување на врската на ова небеско тело со кружниот изглед на Сонцето и неговото дви-

¹⁶ В. В. Иванов, Астралните мифы, во: Мифы народов мира, том 1, Советская энциклопедия, Москва, 1980, 116-118.

¹⁷ Joan M. Vastokas, *Beyond the artifact: native art as a performance*, Robert centre for Canadian studies, New York, Ontario, 1990, 24-25.

¹⁸ Види: Н. Чаусидис, Космолошки слики: симболизација и митологизација на космосот во ликовниот медиум. т. 1, Скопје, 2005, Никос Чаусидис, 320-322, 326.

¹⁹ За интерференцијата на полукружното небо со божилакот: А. Афанасјев, Поэтические воззрения славянъ на природу, Москва, том I, 1865, 358, 361-363; за Поларната звезда како оска на небото: Н. Чаусидис, Космолошки..., I, 365-374; Кук Р., Дрво живота: Симбол центра, Градац, 12, Чачак, 1984-85, 189, 194.

10. Петроглифи од Провинциал парк (Provincial Park) во близина на Стоне лаке (Stone lake), Онтарио, Канада

жење по небото.²⁰ Следствено, сликата на небото претставено во вид на круг ќе се манифестира во два типа: *сплескан космос* и *сплескано-развличен космос*.²¹ Во сликата на *сплесканиот космос* е речиси задолжителна појавата на централната точка, од која се повлекуваат сите останати параметри. Кај мандалите таа го означува центарот на мандалата - *бинду*, оската на светот, омафалосот или, како во некои пагански религиски системи, најсветите зони на вселената. Оваа точка најчесто се идентификува со разни (најчесто врховни) божества: Зевс - Јупитер, Хронос, Бал, Херкул, Ди-

нонис-Бах, Венера Афроите, Хелиос - Сол, Луна, Шива, Один итн. Значењето на овој симбол е во тесна корелација со карактерот и функциите што ги имале наведените ликови во дадените митско-религиски системи, како врховни божества кои ја остварувале врската меѓу небесниот и земскиот свет, боговите и човекот. Нивната хелиоцентрична божествена природа е во функција на одржување на природниот циклус и ред на Земјата, каде што тие воедно се јавуваат и како медијатори меѓу небото и луѓето, кои треба да го обезбедат космичкиот поредок на земјата.

²⁰ Н. Чаусидис, *Космолошки...*, I, 322; *Мифы народов мира*, том I, Советская энциклопедия, Москва, 1991, 358-359.

²¹ Види: Н. Чаусидис, исто.

Библиографија:

Henry de Morant, *Historie des arts décoratifs des origines à nos jours*, Paris, 1970. превод на руски јазик: Москва, Искусство, 1982.

Dz. K Kuper., *Pustorovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, Beograd, 1986

Ж. Дюмезил, *Верховные боги индоевропейцев*, АН СССР, Наука, Москва, 1986. А.К. Амброз, *О символике русской крестьянской вышивки архаического типа*, Советская археология, 1, Москва, 1966, 61-76.

А.К. Амброз, *Раннеземледельческий культовый символ („ромб с крючками“)*, Советская археология, № 3, Москва, 1965, 14-27.

Б.А. Рыбаков, *Язычество древних Славян*, Наука, Москва, 1981.

Б.А. Рыбаков, *Космогония и мифология земледельцев энеолита*, Советская Археология, No. 1, Москва, 1965, 28 – 36. Н. Чаусидис, *Космолошки слики : симболизација и митологизација на космосот во ликовниот медиум*. т. 1-2 , Скопје, 2005, Никос Чаусидис

Ј. Ристовска Пиличкова, *Македонската традиционална текстилна орнаментика – класифи-*

кација, типологија и семиотика на ликовните елементи, докторска дисертација, одбранета во 2012 г., во ИФ „Марко Цепенков“, Скопје

С. Радовановиќ, *Народна ношња у Маријову*, Гласник скопског научног друштва, књ. XIV, Скопље, 1935, 107- 179.

А. Крстева, *Ликовно - естетските карактеристики на мариовската носија*, Скопје, 2007.

Иванов В. В., *Астралните мифы*, во: *Мифы народов мира*, том 1, Советская энциклопедия, Москва, 1980, 116-118.

Joan M. Vastokas, *Beyond the artifact: native art as a performance*, Robert centre for Canadian studies, New York, Ontario, 1990, 24-25.

А. Афанасьев, *Поэтические воззрения славян на природу*, Москва, I, 1865.

Р. Кук, *Дрво живота: Символ центра*, Градац, 12, Чачак, 1984-85, 187-217.

Мифы народов мира, т.1, Советская энциклопедия, Москва, 1991.

Jasminka RISTOVSKA PILIČKOVA

**THE DOT ELEMENTS AND THEIR CELESTIAL CHARACTER –
THROUGH EXAMPLES OF MACEDONIAN TEXTILE ORNAMENTS**

Summary

The Macedonian art of traditional textile the dot is found most often as a compound element of some motifs, or to a more advanced composition totality, as a supplement element that defines the celestial, most often the solar character of encircling, spirals and other similar motifs, but also the symbols of fertility and inception. From the enclosed materials it's very logical that the round and dot motifs can be inter-

preted as symbols of celestial character, an anthropomorphic element (kukla, the head dress "sokaj" and alike samples), comparable to demiurges which are connected with the creation of the world, and to the celestial principle as a whole. This iconographic model with number of parallels can be found in the ancient cultures around the world, articulating their universal astral feature, but also the cosmic character.